

S. a. r. Tóth Dezső. (VÖRÖSMARTY MIHÁLY ÖSSZES MŰVEI. Szerk. Horváth Károly és Tóth Dezső. 3.) Akadémiai, 1962. 30.; Báró Wesselényi Miklós: SZÓZAT A MAGYAR ÉS SZLÁV NEMZETISÉG ÜGYÉBEN. Szövegmond., jegyz. Deák Ágnes, előszó Dénes Iván Zoltán. Európa, 1992. 267., 53.

Kossuth a *Pesti Hírlapban*: Gr. Széchenyi István: A KELET NÉPE. Szerk., bev. Ferenczi Zoltán. (Fontes historiae Hungaricae aevi recentioris. GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN ÖSSZES MUNKÁI. V. kötet.) Magyar Történelmi Társulat, 1925. 189. és 142. További szöveghelyek: Széchenyi István: OPPOZÍCIÓ; in: GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN HIRLAPI CZIKKEI. Összeáll., bev., jegyz. Zichy Antal. (GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN ÖSSZES MUNKÁI. VII–VIII. kötet.) MTA, 1893–1894. II. 396.; Lukács Móric: NÉHÁNY ESZME AZ EGYESULETI JOG KÖRÜL; in: Lukács Móricz MUNKÁI. Összegyűjtötte Gyulai Pál. I–II. Franklin-Társulat, 1894. I. 321.; Eötvös József: AGRICOLA LEVELEI VII. A POLITIKAI PÁRTOKRÓL; in: Eötvös József: REFORM ÉS HAZAFISÁG I–III. Összegyűjt., szerk., előszó, jegyz. Fenyő István. Magyar Helikon, 1978. II. 202.; Széchenyi: A KELET NÉPE. 283.; Kossuth: ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSÍTÁSOK. V. 334.; Széchenyi: A KELET NÉPE. 391–392.; Fáy András: KELET NÉPE NYUGOTON. Pesten, 1841. 22.; GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN ÍRÓI ÉS HIRLAPI VITÁJA KOSSUTH LAJOSSAL. Szerk., bev. dr. Viszota Gyula. II. rész (1843–1848). (Fontes historiae Hungaricae aevi recentioris.) Magyar Történelmi Társulat, 1930. 145., 153.; Arany János – Szilágyi Istvánnak, Nagyszalonta, 1845. augusztus 1.; in: ARANY JÁNOS LEVELEZÉSE (1828–1851). S. a. r. Sáf-rán Györgyi, Bisztray Gyula, Sándor István. (ARANY JÁNOS ÖSSZES MŰVEI. Szerk. Keresztury Dezső. XV. kötet. LEVELEZÉS I.) Akadémiai, 1975. 17.; Arany János: ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI. IV. kötet. AZ ELVESZETT ALKOTMÁNY / TOLDI / TOLDI ESTÉJE / DALIÁS IDŐK. S. a. r., utószó Gángó Gábor. (A magyar költészet kincsestára. Szerk. Lator László. 4. kötet.) Unikornis (1993). 30., 55., 56., 45., 84.; Jablanczy (Jabloniczky) Ignác: ADATOK ÁTALAKULÁSI ELSŐ MOZGALMAINK TÖRTÉNETÉHEZ. Első kötet. Közlegény-cikkek. Pesten, Nyomt. Trattner-Károlyi betűível, 1842. 34., 61., 90–91.

G. Merva Mária

NEGYVENNYOLC A PONYVÁN

*„Lássátok az élet olyan mint egy ponyva
Mely istóriákkal van végig bevonva.
Tanulságos verset vesz az ember róla
A míg ki nem rántják a ponyvát alóla.”*
(Sárosi Gyula: ARANY TROMBITA)

Napjainkban a 150. évforduló rendezvényei is mutatják, hogy az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc kultusza máig él a legszélesebb társadalmi körben. 1848 és talán 1956 az a két történelmi dátum, amelyik a legmélyebben beivódott a nemzeti tudatba a szabadság és a nemzeti függetlenség szimbólumaként. Mint minden kultuszra, '48-éra is gerjesztőleg hatott a tiltás, a Bach-korszak elnyomása, üldözései politikája. A magyar emberek rendkívül találékonyak voltak '48 emlékének ápolásában, az önkényuralmi rendszer kijátszásában. Betiltották a Kossuth-bankót? Börtön járt a rejtegetéséért? Megtiltották a Kossuth-címer használatát? A tardi asszonyok ingkéz-előbe, kenyérkendőbe, abroszba himezték a kétforintos Kossuth-bankó motívumát, az ország más vidékein szürdísztetésbe varrták, sőtartóba, pásztorbotba vészték, tányérba égették a Kossuth-címert. Elégették, megsemmisítették Sárosi Gyula ARANY TROM-

BITÁ-jának példányait? Kéziratban terjesztették vagy megtanulták a szövegét. De 1848 szellemiségének ébrentartásában fontos szerepet játszott a *ponyvairodalom* is.

A vásárokon földre terített ponyván vagy ponyvasátor alatt árusított filléres kiadványok témái között szinte az eseményekkel egy időben megjelent az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc. Amint arról Pogány Péter alapművéből – A MAGYAR PONYVA TÜKÖRE (1978) – bő és élvezetes leírást kaphatunk, a vásári árus rendszerint árukapcsolással ajánlotta termékeit. A rámás csizma, a Házi-Áldás, a mézesbáb figurája, a százesztendőös jövőmondó jóslásai, a grófkisasszony nagy szerelme, a tucat koperta, Sobri Jóska vitézsége mellett kínálta a szabadságharc történetét is.

Már a forradalom és szabadságharc ideje alatt számtalan röplap, hirdetés, népúj-ság, felhívás, információs anyag jelent meg a ponyván; ez bizonyult a hírközlés, tájékoztatás leggyorsabb és legbiztosabb módjának. A ponyván árult termék nagy tömegekhez jutott el, a sikeres kiadványokból több tizezer, a KOMÁROMI KALENDÁRIUM-ból 200 000 példány fogyott el az 1840-es években. Arany János is szeretett volna néplapot indítani *Népszabadság* címmel, és a népnek szánt verseiből két ponyvafüzet napvilágot is látott SZABADSÁG ZENGŐ HÁRFÁJA címen. Arany tudatosan törekedett arra, hogy '48 témaköre, a szabadságharc ügye a ponyvára kerüljön, a lehető legszélesebb körben szerette volna népszerűsíteni a forradalmi eszméket.

A korszak legnevesebb ponyvája Sárosi Gyula forradalmi verseskönyve volt, mely 1849 tavaszán jelent meg Debrecenben. A nagyalakú, A/3-as formátumú kiadvány címlapja szerint: PONYVÁRA KERÜLT ARANY TROMBITA. AZ ÖRÖK IGAZSÁG PARANCSOLATJÁRA MONDVACSINÁLTA: SÁROSI GYULA. Tizenkét „lehelet”-ben beszél el a forradalom és a szabadságharc történetét a trónfosztásig követve az eseményeket, majd az „Utolsó lehelet”-ben harcra szólítja fel a magyar népet. Az teszi különlegessé és egyedülállóvá Sárosi ponyváját, hogy együtt született a forradalommal és a szabadságharcral. Szinte *helyszíni tudósítás* a korabeli történelmi eseményekről. A nagy agitativ erővel bíró ponyvamű megírására Kossuth Lajos is biztatta a költőt. Amint azt az ARANY TROMBITÁ-t 1952-ben újrapiublikáló Bisztray Gyulától tudjuk, Sárosi 1848 őszén kezdett bele művébe, és 1849 tavaszán fejezte be. A vers a históriás énekek ráérős elbeszélő modorában indul, helyenként mesébe illő szófordulatokkal, mesei stílusban szövi az elbeszélés fonálát. Ferdinánd király és Kossuth Lajos találkozását például imígyen jeleníti meg:

„Hívem Kossuth Lajos! te derék ember vagy
S látom az eszed is mint a híred oly nagy.
Úgyvan, minden szavad fényesen mutatja:
Hogy arany elmének gyöngy a gondolatja.
De talán egy dolgot elfelejtettek –
Hát miniszterekké, mondá: kiket tettek?
Mert ha bölcs emberek és nevöket bírom –
Mostan egy füst alatt azt is aláírom.”

Az izgalmas napi politikai és harci események hatására a nyugodt epikus modor fokozatosan megváltozik, egyre zaklatottabbá válik, a vers vége már forradalmi riadóként hangzik. Az olcsó kiadású – „*Ára egy forint jó pénzben*” – versfüzetet a ponyván terjesztették, és csakhamar ismertté vált az egész országban. Szerzőjét Világos után halálra ítélték. A bujdosó Sárosit 1852-ben elfogták, és 1855 végéig börtönben tartották.

A forradalom és szabadságharc után '48 kultuszának első intenzív és spontán pe-

riódusa következett, 1849 ősztől az első világháborúig. Ez a korszak egybeesett a ponyvairodalom módosulásával, fokozatos megváltozásával, ami a kapitalizmus kialakulásával és elterjedésével függött össze. A nyomdák gazdasági helyzete stabilizálódott, korszerűbb, nagyobb teljesítményű, új nyomdagépeket tudtak üzembe helyezni. A javuló technikai feltételek tömegtermelést tettek lehetővé, ami a színvonal csökkenésével járt együtt. A korábban jelen lévő klasszikus irodalom fokozatosan kiszorult a ponyváról, igénytelen, szenzációhajhász fércművek foglalták el a helyét, az üzleti érdeket mindennél előbbre helyezték a kiadók. Így a XIX. század utolsó harmadában a ponyvairodalom kezdte elveszíteni a művelődéstörténetben korábban betöltött szerepét, a szó jelentése pejoratívabbá vált.

Változás következett be a szerzőség területén is. A XIX. század első feléig a névtelen, személytelen ponyvaszerző volt az általánosan elterjedt. Rendszerint a nyomda jegyezte a kiadványokat, az író nevét és a kiadás évét csak ritkán tüntették föl. A szokáson, hagyományon és kiadói ügyetlenségen, dilettantizmuson kívül ennek jól megfontolt üzleti okai is voltak: ily módon folyamatosan friss termékként, aktuális, új műként lehetett ajánlani és árusítani az adott ponyvát. Ezenkívül bevett szokás volt, hogy gátlástalanul, szemrebbenés nélkül loptak, oroztak, átvettek, beépítettek, ollóztak, másoltak kisebb-nagyobb részeket mások szellemi termékeiből; kifejezetten örülni lehetett annak, ha klasszikustól „kölcsonzött” a ponyvaszerző, mert akkor legalább az igazi irodalomból is kapott némi ízelítőt a nagyközönség.

Mindez megváltozott a XIX. század második felében, kiváltképpen a '48-as tematikában. A ponyvaszerzők kiléptek a névtelenségből, szerzői öntudattal viszonyultak alkotásaikhoz, elmeszüleményeikhez, és a ponyvafüzeteken is megjelent az „*Utánzás tilos*”, „*Utánnyomás tilos*”, „*A törvény szigorával büntettetik*” jelzés, 1884-től pedig a hivatalos szerzői jogvédelmet is bevezették. Megváltozott a ponyvát írók társadalmi rétege is. Míg a XVI–XVIII. században papok, deákok, főrangú szerzők írták a ponyvaműveket, addig a XIX. században iparosok, nyomdászok, kiskereskedők, bazárosok, törtéiasok, búcsúvezető „szent emberek”, vőfélyek, kalendaristák, akik dalnoknak, vándorlantosnak, versfaragónak nevezték magukat.

Kik írtak az 1848–1849-es forradalomról és szabadságharcról? Egyrészt azok, akik részt vettek az eseményekben, és szerették volna másokkal is megosztani azt a közösségi élményt, amely nekik osztályrészül jutott. Ezek legtöbbször tanulatlan, műveletlen ember volt, némelyik a háború áldozataként megrokkant, nyomorék, sérült lett. Elhivatottságot éreztek az iránt, hogy tanúságot tegyenek mindarról, amit honvédként, katonaként a szabadságharcban átéltek. Sáromberki Berekméri György általános honvéd, volt szabadságharcos önkéntes NÉPDALOK címmel és 1848–49 CSATA ZAJÁBAN TÖRTÉNT ESEMÉNYEK alcímmel olyan dalokat állított össze és adott ki, amelyeket a táborban, a csatában, a szabadságharc helyszínein énekeltek a honvédek. (A kiadvány egyébként a marosvásárhelyi református nyomdában készült.)

Főként Tési Mihály volt honvédtüzér-irányzó állította össze a KOSSUTH LAJOS NÉVNAPJÁRA. 1877-İK ÉVRE című, Bartalits Imrénél Budapesten nyomtatott ponyvafüzetet, mely nagyrészt alkalmi dalokból, indulókból és nótákból állt. A bevezető levélből, melyet Kossuth Lajos „*nagy hazánkfiának*” küldtek névnapi üdvözlétül a budapesti '48-as honvédek, kiderül, hogy a szóban forgó üdvözlét 1873-ban „*külön kinyomatban*” már megjelent, de elfogyott, ezért most, az 1877-es évben „*ugyanazon modorban*” megújítva és kissé kibővítve ismét kinyomatják. „*Nem a hiúság, sem a dicsvágy, hanem az igazi hazaszeretet ébreszt minket, kiket azóta a sors eléggé meghányott-vetett. Kik egykor hazánk szabad-*

ságaért küzdöttünk. Még most az élet nyomoraival kell még megküzdenünk, de azért istenünknek hála örömmel fejezzük ki afölött, hogy még ez 1877-ik évben is szeretett honatyánknak magunkról életjelt adhatunk és névnapi tiszteletet mondhatunk.” A kollektív levelet öt honvédtiszt írta alá a bajtársak nevében.

Vasvári Kovács Györgyöt, „volt országos honvédmeház tagja”-t nyilvánvalóan szintén személyes élményei ihlették A HALÁLRA ÍTÉLT 48-AS HONVÉD AZ OLMÜCZI BÖRTÖNENBEN című füzet verseinek megírására. Az 1899-ben Budapesten megjelent kiadvány minden darabja, A HALÁLRA ÍTÉLT HONVÉD, A HALÁLRA ÍTÉLT HONVÉD BÚCSÚZÓJA, A SIRALOMHÁZ, OSZTRÁK HADSEREGBŐL HAZABOCSÁJTOTT HONVÉD, A KOLDULÓ HONVÉD stb. ugyanannak a témának a variációja.

Nem lehet tudni, mikor bocsátották ki Mizsur Ádám marczali könyvnyomdájából a NÉPKÖLTÉSZET című füzetet, és hogy a szerző, Kiskamondi Németh Jóska vándor tanyai költő vajon volt-e '48-as honvéd vagy sem. Mindenesetre a füzetében szereplő két vers, mely az 1848 és az ISASZEGNÉL címet viseli, akár személyes élmény alapján is íródhatott.

Tornyai Jánosról tudjuk – Pogány Péter könyvéből –, hogy már a szabadságharc után született, 1854-ben Szoboszlón. Álmosdi libapásztor korában az úrfitól tanult meg írni-olvasni, és a vásárokon szavalta és árusította nyomtatott és kézíratos verseit. 1891-ben madármutogatási engedélyre is szert tett. A MAGYAR SZABADSÁG KÜZDELEM 50 ÉVES ÉVFORDULÓJA EMLÉKÉRE Debrecenben 1898-ban kinyomatott pár lapos versgyűjteményét egy aktuális krónikával is megtoldotta. Ahogy a címlap fogalmaz: „*Ennek mellé csatolva: EGY CSALÁD, KIK 7-EN HALTAK MEG A LEKVÁRTÓL. BÉKÉS MEGYE, ENDRÉDEN A MÚLT HÓNAPBAN.*” A verses krónikából kiderül, hogy a lekvárban maradt rozsdás rézkanál okozta az endrődi nagy szerencsétlenséget. A ponyva műfajában egyébként teljesen természetes a fennkölt, pátozzal teli, történelmi múltat idéző alkotások elegyítése valamely aktuális eseménynek, kisebb vagy nagyobb közösséget érintő tragédiának a megéneklésével: a ponyvafüzetek nemcsak a szellemi éhséget, a könyv olvasás iránti igényt elégítették ki, hanem a média szerepét is betöltötték.

A '48-as témáról író ponyvaköltők között voltak olyanok is, akik a nevükben is feltétlenül jelezni kívánták hazafias érzéseiket, irodalmi tevékenységük mindennél előbbre való nemzeti jellegét. Hazafi Veray János (1846–1905) mint „*a haza vándor lantosa és a népnevelő bajnoka*” jegyezte verseit. Székely Gerő, „*a haza vőfénye és a nép vándor szónoka*” a Nemzetffy (két „f” és „y”!) előnévvel írta és árusította „*a nép felbuzdítására*” az 1848/98 49/99-RE VISSZAEMLEKEZÉS ÉS MEGŐRÖKÍTÉS című kötetben közzétett költeményeit.

Ezek a ponyvaszerzők, akik már nevükkel szerepeltek a kiadványokon, és nemcsak írták, de sokszor árusították is műveiket, gyakran öltözkükkel is föl akarták hívni magukra a figyelmet, s feltűnő viseletük is kapcsolódott valamilyen módon a hazafias hagyományokhoz. Tornyai János a katonaságtól való leszerelés után is katonai egyenruhában járt. Hazafi Veray János hol pántlikás, hol gatyás, hol dolmányos viseletben járta a vásárokat, és árusította szelleme termékeit. Volt olyan szerző, aki szalagos bottal és kokárdával vándorolt.

A névhasználathoz való ragaszkodáson és a kihívó öltözködésen kívül az írói attitűd változását jelzi bizonyos műbe rejtett gesztusok is. Sárvári Samu „*magyar népköltő Szilágysomlyón*” 1848. MÁRCIUS 15. TISZTELETÉRE ÉS A MAGYAR NEMZET SZENVEDÉSEI EMLÉKÉRE Szilágysomlyón kiadott nagylélegzetű versében többször él azzal a fordulattal, hogy: „*Én magam az író szeretném elérni*”, „*Én az író kérlek hazám szeretett istene...*”, „*Én*

mondom az író, fohászkodva, panaszolva”, „Szent atyám, a magyar nemzetnek én vagyok a szószólója”.

Kiválasztottként viselkedett tehát, mintha sámáni szereppel vagy papi feladattal bízta volna meg valaki. Mintha közvetítenie kellene népe és az Isten között. Feltétlen figyelmet követel magának Tornyai János is, amikor így fakad ki egy vers kellős közepén: „*Versíró Tornyai kívánja, értsék meg.*” Vagy egy másik verse végén: „*Kívánja: Versíró Tornyai János, magyar vándor lantos.*” Az ilyen fordulatok valószínűleg az előbeszédből kerültek az írott szövegbe, hiszen Tornyai és társai a vásárokon énekelték, szavalták és adták is elő alkotásaikat. A vásári előadás követelte aktualizáló és élesen akcentuált verselő- és előadási modor tér vissza az írott változatban is.

Szécsényi Szabó Mózes, „*az igaz dalnok a természetben*” A SZABADSÁG MEGVÁLTÓ IGAZSÁG EMLÉKEÜL PETŐFI HALÁLÁNAK 50-IK ÉVFORDULÓJÁRA című tizenhat oldalas művében panaszolta:

*„Járok-kelek az utcán
Kopik a cipőm a járdán,
Hónom alatt a tudomány,
Ritka ember veszi azt már.”*

A szerzői öntudat megnyilatkozásának tekinthetjük, hogy elmeszüleményét minden különösebb kétely nélkül a tudomány fogalmkörébe tartozónak vélte. Sárvári Samu 1848 című verses művében sorolja a példákat, hogy történelmünk során kik voltak azok a magyarok, akik az osztrákok áldozataivá váltak. Majd a borzalmak sorolása közben megjegyzi, hogy:

*„Csak azoknak van ezekről tudomása,
A kiknek a magyar történelem van a birtokába.”*

Szívesen tetszeleg a felvilágosult népnevelő pózában, igen nagy öntudattal élve meg a ponyva kultúraterjesztő küldetését. A ponyvaszerzők saját életkörülményeik megörökítését is szükségesnek tartották, Kossuth Lajos vagy az aradi tábornokok életrajzával párhuzamosan írták a sajátjukat is. Hazafi Veray János így fejezte be egyik versét:

*„Ne engedjünk a negyvennyolcából tartsuk szívünkben emlékek
Folytattatik, irtam szomorodott szívvel 1894. április 3-ikán, országház-utca 5. sz. ideiglenes lakásban a várban Budán.”*

Vasvári Kovács György, A HALÁLRA ÍTÉLT 48-AS HONVÉD AZ OLMÜCZI BÖRTÖNENBEN című ponyvafüzet szerzője magáncélokra kívánta fordítani kiadványának bevételét: „*Ára 10 krajczár. Felül fizetések köszönettel fogadtatnak. A tiszta jövedelem egyetlen fiam fölnevelésére fordítatik.*” Hazafi Veray János viszont TÜNDÉR-VERSFÜZÉR-LOMB (Budapest, 1880) című füzeté végén annál több közcélt jelölt meg: „*A jövedelemnek egy része hazánkban inségre jutott családok, Petőfi Sándor költőnk szobrára és a 48- és 49-ki rokkant honvédek menháza javára lesz fordítva.*”

A '48-as tematikával természetesen nemcsak tanulatlan, az írásbeliség alacsony fokán álló szerzők foglalkoztak, de értelmiségiek is. Közülük a legjelentősebb és legtermékenyebb Tatár Péter volt. Eredeti nevén Medve Imre (1817–1878), jogi végzett-

séggel rendelkezett, Kossuth alatt minisztériumi tisztviselőként, élete utolsó éveiben pedig irodatisztként dolgozott a honvédelmi minisztériumban. 1857-től a TATÁR PÉTER REGEKUNYHÓJA című sorozatban hihetetlen termékenységgel ontotta verses dolgozatait. Halálakor egy nekrológban írták róla: „...*ha Jókai dekameronjának akadt vagy 50 előfizetője, Arany verseinek szintén annyi: – se baj! Tatár oly publikumnak örvend, mely azon nyirkosan, s még nyomdafestéktől illatozón szagolja műveit. Pedig azok Bagó-kiadások.*” (Ti. Bagó Márton nyomdájában készültek.) Tatár Péter a szabadságharc felidézésével példát akart állítani a nemzet elé, hogy tudja: hasonló történelmi helyzetben hogyan kell viselkednie.

Petőfi és Jókai iskolatársa volt a pápai református kollégiumban az a Roboz István (1828–1916) költő, hírlapíró, aki a KOSSUTH IMÁJA A KÁPOLNAI CSATÁBAN ELESETTEK FŐLÖTT című rendkívül népszerű, számos nyelvre lefordított ponyvaművet írta, melyet sokáig Kossuthnak tulajdonítottak.

A ponyvatörténetek a néptömegek spontán történeteszemléletét fejezték ki. Ebben a szabad, ösztönös történetfelfogásban jól megfér egymás mellett az ellenség és a barát, összebékült a szabadságküzdő és annak elnyomója, némely szerző együtt éltette az aradi tábornokokat és az őket kivégeztető királyt. Sáromberki Berekméri György volt honvéd, szabadságharcos önkéntes írta HONVÉD-DAL című versében:

*„A hazának, a királynak esküvénk,
Czudar ember, ki megszegi esküjét,
Jó ember a mi királyunk Ferdinánd,
Magát, trónját, védelmezzük egyirán!”*

Ki hát az ellenség? – kérdezzük ezek után.

*„Egy istenem, egy életem, egy hazám!
Országom a félvilágért nem adnám:
Nem is veszi azt el tőlünk semmi rácz,
Orosz, ily, sokacz, holmi Suplikác.”*

Nemzetffy Székely Gerő „*a nép felbuzdítására*” írott és árusított HAZAFIAS FELHÍVÁS ÉS BUZDÍTÓ SZÓZAT! FELKÖSZÖNTŐ A SZOBORNÁL című versében olvashatjuk: „*Éljen a haza, éljen a király, éljen az ezeréves alkotmány és az ötven éves magyar szabadság.*” Tornyai Jánosnak A MAGYAR SZABADSÁG KÜZDELEM 50 ÉVES ÉVFORDULÓJA EMLÉKÉRE kiadott füzeté borítóján az szerepel, hogy: „*Irtam a 13 aradi vértanu szobránál Aradon*”, alatta pedig „*Isten áldd meg jólelkü királyunkat!*” „*Isten után a hazám és királyom / Ezt tisztelem, amazt pedig imádom.*” A magyarok lelkiületének erre a skizofrén vonására mutatott rá Sárosi Gyula is az ARANY TROMBITÁ-ban, amikor a magyar huszárok szerepét méltatta az olaszokkal küzdő osztrák császár megmentésében:

*„Azt hittétek, hogy ezt a hűség diktálja,
Mert az osztrák császár magyarok királya.
Ti pedig a királyt mindig imádtátok,
Mit nyertetek érte? később meglátjátok.”*

A leegyszerűsített képlet a ponyvairatokban az, hogy a magyarok a szabadságért

harcoltak 1848-ban, de árulás történt, és ezért harcuknak el kellett bukniuk. Kossuth apánk volt az a lángeszű magyar, aki fölemelte a népet és az országot, de Görgey mindezt elárulta. Ahogy a KOSSUTH LAJOS BUJDOSÁSA című anonim szerzemény fogalmazza: (Az idegen nemzetek)

*„Szívök trónusára Kossuthot helyezték,
És hű szeretetök fényével övezték,
Bujdosása útja mint tejút az égen,
Olyan tündöklő és fényes vala épen.*

*Hát az áruló hős hol bujdosik, merre!?
Átkozá a nemzet, mivel rabbá tette,
S hogy nyomorúbb legyen, azok is megveték,
Kik árulásának gyümölcseit szedék.”*

Fennmaradt egy kolligátum, mely két elbeszélést tartalmaz Kossuth Lajos életéről. 1904-ben adta ki Rózsa Kálmán és neje, mindkettőnek Krónikás a szerzője. Az Erdélyben játszódó A KIT KOSSUTH HOMLOKON CSÓKOLT című rövid elbeszélés története az, hogy egy Miklós-huszár talpraesett markotányos felesége hőstettet hajt végre, leleplezi a császáriakhoz húzó csapatkapitányt, és elejét veszi a tervezett árulásnak. Az előadott esetnek annyi köze van Kossuthhoz, hogy a hír eljut a kormányzó fülébe is, aki magához hívhatja a szép menyecskét, és „hősies tettéért homlokon csókolta a haza nevében!”. A jó asszony aztán ezt a csókot tartotta élete legnagyobb dicsőségének. A KOSSUTH LAJOS EZER VESZEDELEMBEN című elbeszélés a ponyvákra jellemző mozaikjellegű szerkesztéssel készült. A ponyvaszerző nem sokat bibelődött a dramaturgiai szükségszerűséggel. Több szálon fut több cselekmény, de ezeknek jóformán semmi közük egymáshoz, legfeljebb Kossuth személye köti össze őket lazán. A történet végén, amikor az osztrák tisztek elfogják Kossuthot, és le akarják löni, vagyis a feszültség eme tetőpontján a következő történik: „Már rá is emelte a pisztolyt, midőn Kossuth ránézett azokkal a szép kék szemével. Ez a pillantás elbűvölte az osztrák tisztet, mintegy villamos áramként futott egész valóján keresztül, kezéből kihullott a pisztoly, önkéntelenül térdre esett Kossuth előtt, lázas sietséggel föloldotta kötelékét s azután bűnbánó hangon rebegte: „Bocsánat! bocsánat! Kossuth meg is bocsátott neki.” Mindenki örömrivalgásban tört ki: „Éljenezve fogták körül Kossuthot, s boldog volt az, a ki csak ruháját is érinthette.”

KOSSUTH LAJOS MÉG A BETYÁROKAT IS MEGHÓDÍTTJA – mondja egy másik ponyva címe. Kossuth szavának varázsereje, csodás hatalma csak Jézuséhoz hasonlítható: sokszor bibliai fordulatokkal éltek a ponyvaszerzők, a Jézus-történet elemeit, paneljeit vették át, hiszen olyan olvasóközönségre akartak hatni, amelynek csak a biblia és a kalendárium jelentette a betűélményt.

1848-nak köszönhette egészen sajátos ponyvakarrierjét a betyárság. Míg a XIX. század elején a ponyvatörténetek, -balladák, népköltészeti alkotások egyértelműen elítélték a zsványokat, addig a század második felében ők lettek az első számú, pozitív ponyvahősök. Ebben a szemléletváltozásban szerepet játszott egyrészt Rózsa Sándornak és szabadcsapatának a szabadságharc alatti szereplése, másrészt az, hogy az önkényuralom alatt a betyárok közé álltak bujdosó honvédek, sorozás elől menekülő szegényleányok is. Az 1850-es és 1860-as évek ponyvatörténeteiben a betyárság mint a sze-

génységet, szabadságot védelmező, igazságosztó mozgalom jelent meg, amint azt részletesen elemzi Békés István a *MAGYAR PONYVA PITÁVAL* (1966) című művében.

Az 1867-es kiegyezés fordulatot jelentett '48 kultuszában, s ez a ponyván megjelenő termékekben is tükröződött. Az osztrákok politikát változtattak: a kiegyezést igyekeztek úgy feltüntetni, mintha az a '48-as követelések megvalósulása, a nemzeti álmok beteljesülése volna, és szabad utat engedtek az emlékezésnek. Számos vallomás, emlékalbum, népdalgyűjtemény látott ekkor napvilágot, kitüntették, lefotografálták a még élő '48-as honvédeket, és elkezdték gyűjteni a szabadságharcos ereklyéket. Az engedélyezett Kossuth-kultusz és szabadságharcos kegyelet, a kiegyezést követő gazdasági fejlődés átértékelte az 1848-as eseményeket és a Kossuthhoz fűződő viszonyt, az ő potenciális szerepét, száműzetésese státusát. 1867-ig a ponyvaművek egybehangzón népszerűsítették Kossuthot, minden lehetséges módon ébren tartották a rajongás, a hazavárás érzését, a kiegyezés után azonban már egyre kevesebben akarták, hogy visszatérjen. Kaszás Máté, Zimándy Ignác nyíltan uszító Kossuth-ellenes iratokat adott ki.

Nem lebecsülendő az a szerep, amelyet a ponyvairodalom a kultúra formálásában és a nemzettudat alakításában játszott. A kiadók folyamatosan gondoskodtak '48 emlékének ébrentartásáról. Egy-egy évforduló kapcsán dokumentum jellegű kiadványok is ponyvára kerültek, például Kossuth levele a ceglédiekhez, Kossuth halála alkalmával a betegségéről publikált orvosi jelentések, tudósítások, az aradi vértanúk életrajza fametszetekkel illusztrálva. Ugyanakkor számtalan olyan fércmű, tákolmány, aljirodalom is megjelent, amelyik visszaélve Kossuth vagy Petőfi nevével, csak ürügyül, reklámfogásként használta a szabadságharcos hősokeket egy-egy gyöngye történet eladásához. A paraszti és kispolgári rétegek ezekből a felemás értékű, zavaros ideológiájú, leegyszerűsített történelmi képleteket sugalló nyomdatermékekből merítették társadalmi és történelmi ismereteiket, ezekből nyerték naiv és mitizáló történet szemléletüket. A ponyvatermékek és a gyakran ponyvaszövegekkel kísért olajnyomatok nagymértékben hozzájárultak '48 emlékének megőrzéséhez, de ahhoz is, hogy az általuk sulykolt közhelyes ismeretanyagra és primitív képre egyszerűsödjön '48 kultusza: ezt mutatják Babits Mihály *KÉP EGY FALUSI CSÁRDÁBAN* című versének keserű szavai is:

*„Múl az év, múlik a
láz is,
szent ügyük már csupa
frázis.”*